

Een geestelijk liedje over het wonder bij de Beverbrug

door Jan van Helvoirt

Er is in dit tijdschrift reeds enige discussie gevoerd over de juistheid van de naam van de rivierovergang op Biest-Houtakker. In Tussen Paradijs en Toekomst nr. 70 deed Jan Scheirs het voorstel om de straatnaam Beverstraat te wijzigen in Bevertstraat. Toen dacht hij nog aan de associatie met 'bedevaart'. Drie afleveringen later, nr. 73 in december 2006, kwam hij na enkele uren wandelen op de nog spaarzaam resterende zandpaden tot het huidige inzicht dat er geen relatie kon bestaan tussen dit toponiem en een vermeende bedevaart. Op het eind van dat artikeltje op blz. 76 kan ik het wederom niet met Jan eens zijn. Op deze locatie, we doelen nog steeds op het eeuwenoude bruggetje over de Spruitenstroom, moeten we volgens mij helaas geen 'voirde-toponiem' plaatsen. Bovendien is de naam bij het Maria-monumentje van 22 oktober 2006 niet juist. Hier had ook Beverbrug geschreven moeten worden. Het kapelletje is overigens prachtig in rode baksteen uitgevoerd. Ik persoonlijk had er trouwens liever 'iets meer bruin' in gedaan!

Kleur bekennen met het element 'bever'

In Hilvarenbeek en omgeving kennen we veel rivierovergangen waar oorspronkelijk een 'voirde' ingericht was. Op sommige plaatsen kwamen daar de bruggen. Het eerste element bij een 'voirde-toponiem' geeft vaak de omstandigheid van de oversteekplaats aan. Op 19 augustus 1331 werd aan de bevolking van De Mierden hun gemeynt op papier vastgelegd. Daarin lezen we grenspunten als: *Hilvoirt*, *Liesvoirt*, *Ossenvoirt* en *Koevoirt*. In de oude beschrijving van de Beekse gemeynt komen we die laatste natuurlijk ook tegen. De *Koevoirt* in Esbeek betekent: hoge rivierovergang.¹ Andere namen van grenspalen zijn: *Rover*, *Stev* en *Heirvoirt*.

De *Helvoirt* (*Hilvoirt*) geeft juist een lage doorgang aan. De *Rovoirt* (*Rover*) duidt op een grensovergang in de rivier. Bij een *Horevoirt* is de doorsteek erg lastig, want 'hore' betekent modderig. Dezelfde betekenis heeft *Brevoirt* of *Bredevoirt*. Tussen Biest-Houtakker en Hilvarenbeek ligt de *Ha(a)kvoirt*. 'Haak' betekent: zandplaat. Een ideale plaats om de rivier te passeren. De rivierovergang had daar dus ook best *Zandvoirt* kunnen heten.

In de gemeyntuitgifte van de Biest van 1328 wordt uiteraard ook nog de grenspaal bij ons Mariakapelletje genoemd: *Beversbrugge*. In een akte van 18 januari 1428 worden de inwoners van de Biest er nog eens op geattendeerd dat *sij sullen mogen pooten alle wassende boomen. Ende dat sij die sullen mogen afhouden tot hunnen gemeynen oirbaer ende daarmede henne bruggen te bouwen*. Het eerste element in 'Beversbrugge' heeft natuurlijk geen betrekking op bedevaart, maar ook niet op een 'voirde'. De benaming 'Bevervoirde' zijn wij nooit tegen gekomen. Een correcte naam zou dan *Bevervoirtbrugge* geweest zijn. Maar dat lijkt mij toch te veel van het goede voor de Biest. Hier hebben we te maken met een oude brug die het kenmerk 'bever' met zich meedraagt. En dat heeft alleen maar betrekking op het water dat er onder doorstroomt.

Het betekent: brug over het roodbruine water. En dat water komt niet via de *Hakvoirt* maar wordt aangevoerd door de alom bekende Roodloop. Aan dit watertje zijn in vroeger tijden de herdgangen Voort en Driehuis ingericht. Het water kan deze kleur gekregen hebben door het oer, een ijzerhoudende aarde. In gebieden met veen krijgen waterloopjes ook vaak de naam: *bever*. In Overijssel stroomt het riviertje de Bever op de grens van Den Ham en Ommen. Dit riviertje verzamelde, via vele kleine roodbruine veenwaterloopjes, zijn water uit het

¹ Naast de robuust gebouwde Koevoirtbrug zullen leden van Werkgroep Heemkunde Esbeek binnenkort de oude 'voirde' daarnaast in originele staat terugbrengen.

veengebied oostelijk van Den Ham. In het Belgische Zonhoven komt het toponiem *Beverraak* voor: strook laaggelegen grond naast een water. Daar is ook sprake van *die Beverraecks Voirt*. In Hamont stroomt de *Beverbeek*. Ten zuidoosten van Geraardsbergen ligt *Bever*. In België komt de plaatsnaam *Beverlo* twee keer voor en *Beveren* liefst vijf maal. In Duitsland ligt, aan de westelijke uitloper van het Teutoburgerwoud, het oude stadje *Bevergern*. Aan die uitloper ofwel gérende teen die in een moerassig gebied eindigde, heeft het plaatsje *Bevergern* aan zo'n roodbruin watertje zijn naam te danken. *Bever* is dus een oud woord voor een waterloop in een veengebied.

In Hilvarenbeek wordt het beekje dat door Slibbroeken en de Goiren loopt Roodloop genoemd, maar aanliggende akkers op de Biest kregen de naam *Beverakkers*. De bekendste plaatsnaam in Nederland is *Beverwijk*, in de 12^e eeuw *Beverhem* geheten. Gelderland kent zijn *Bevermeer*, waarin het laatste element 'aangeslibde weilanden' betekent. In Bladel ligt nog steeds de *Beverdijken* dwars door een voormalig moeras-veengebied. Tot slot noemt de bekende Nederlandse toponymist Schönfeld *Beverdonken*. Dat zijn echt geen plaatsen die veiligheid bieden aan onze knagende bevers in het moerassige veen, zoals hij wel beweert! Het zijn hoogten in het roodbruine moeras. Een synoniem van *bever* is *rogge*, zij het dat het meer betrekking heeft op 'roodbruine aarde' dan op het veen. Dit toponiem komt bij onze zuiderburen veelvuldig voor.

Adriaan de Wit schreef 'Beverbrug'

Rond 1913 schreef Adriaan de Wit in het 13^e couplet van onderstaand lied duidelijk Beverbrug. Elders plaatste hij een tussen 's '. Hij borg het netjes op in 'zijn doos' vol met archivalia. En hij kon het weten, want hij woonde op *Driehuis*. Die doos met een compleet familiearchief kwam via Adriana van Puijenbroek in ons bezit. In de parochiekerk van Biest-Houtakker, gebouwd in 1913, hangt nog een exemplaar van onderstaand lied in de Mariakapel. Het zou reeds een jaar later geschreven zijn door Frederik Kempen. Dit exemplaar werd in Turnhout gedrukt. Het bevat 21 coupletten en dient gezongen te worden op de wijze: *Wat zal ik gaan beginnen, Maaget zoet!* Boven het lied schreef Adriaan:

*Geestelijk Liedeken ter ere van het Mirakelbeeld van de zoete Moeder Gods Maria
Rustende tot Hilvarenbeek en gevonden aldaar ter plaatse genaamd de Biest
In de rivier de Aa bij de Beversbrug op den negentiende juli 1643*

Hoe groot zijn de genaden
Van Jesus Christus goet
Ook wonderlijke daden
Van zijne tere Moeder zoet
Zij is die ik bemin
Die lofwaardige koningin

Daar rust in vele steden
Menig lieve vrouwen leed
Waardoor goede gebeden
Gods gratie word bedeed
Door haar die ik bemin
Die lofwaardige koningin

Dit is ook wel gebleken
Dat zij haar plaats verkiest
Nu eerst tot Hilvarenbeke
Op het gehugt de Biest

Het dient ons tot mirakel
Dat daar gevonden is
Een beeld van groot mirakel
Tot menschen lavenis

Vier jongmans zijn gekomen
Over de Bevers Brug
Zij zagen in de stroomen
Dit beeld daar bij geluk

Zij tsamen disputeerden
Wat dit toch wesen mogt
Den eenen wederkeerden
Die 't nader onderzocht

Hij sprak tot hun gelijken
Gaat voort ik volg u naar
Ik wil nog eens gaan kijken
Wat dat is in de Aa

Toen heeft hij daar gevonden
Een beeld van ons lieve vrouw
Beneden bij den gronden
't Scheen dat God het hebben wouw

Ze gingen met groote schreeden
Naar Beke zeer ras
Om te informeeren
Hoe dit beeldje gevonden was

Waar door dees jongmans
Getuigenis heel klaar
Dat 't beeld daar was gedreven
Tegen stroom bleek voorwaar

Als men schreef zestien honderd
En drie en veertig jaar
Vonden zij dit beeld verwonderd
Al in het water klaar

In juli ik verklaar
Den negentienden dag
Kwam d'beeld veropenbaren
Zoo men nu klaar zien mag

Ik moet nu nog verklaren
Het dient ook op dit stuk
Dat over honderd jaren
Dit heet de Beverbrug

Waardoor men kan bedenken
Dat daar tot dier steë
Het volk van alle kanten
Eertijds haar Bevaart deë

Houd op nu van gekakel
En strijd daar tegen niet
Want menig schoon mirakel
Daar nu wederom is geschied

Den anderen daags wilt horen
Als d'beeld gevonden was
Een kind heel lam geboren
Zeer haastelijk genas

Veel ziekten en gebreken
Daar koorts genezen zijn
Gescheurtheid en lamme leden
Ook den bloedloop vol pijn

Tot Oosterwijck bij dezen
Een vrouw die zeer blind was
Wordt haastelijk genezen
En ziende op dit pas

Wilt dan ook naarstig wezen
En komt hier allemaal
Zoo wordt gij haast genezen
Van alle druk en kwaal

Want Gods lieve moeder rijne
Is onze troost in nood
Zij zal ons algemijne
Bijstaan in ure des doods

Laat ons dan Gode eeren
Lof geven ten aller tijd
Die tot zijns moeder teere
Ons troost helpt en verblijd

Van Burgstad naar Bever verhuisd

Toen in 1629 het verdrag van de overgave van Den Bosch getekend was, werd de situatie voor de gelovigen in onze regio erg moeilijk. Nadat er over en weer wat Spaanse en Staatse plakaten geïntroduceerd waren, lijkt de greep van de gereformeerden in 1633 flink verstevigd te zijn. In 1634 verbood de Staten-Generaal kerken en kapellen te heropenen. Meteen daarna gebod het gezag in Brussel medio januari 1635 de kerken weer te openen en de diensten te hervatten *niet teghenstaende eenigh verbodt by de Staeten ter contrarien ghedaen*.² In 1636 volgde de definitieve ontruiming van de kerk en ontstond er een leegloop van geestelijken. Alle geestelijke goederen werden verbeurd verklaard en ook de inkomsten daaruit waren voor de katholieken verloren.

Aan het Mariakapelletje aan de Voort in de *Borchstad* (situatie kadaster 1832: sectie C nr. 1483 en 1492, gelegen aan de brug van de Roodloop juist ten oosten van de huidige Tilburgseweg) was geen beneficie verbonden. In 1643 werd het *Onsen lieff Vrouwenkesken* nog gerepareerd door de Beekse kerkfabriek voor 69-16-12 gulden. Met een offerblok en schilderij werd het interieur fraai ingericht. Het beeldje van Maria kreeg natuurlijk een prominente plaats. Blijkbaar was het bedehuisje, er werden 1500 stenen in verwerkt, geen lang leven beschoren. Men sprak immers tien jaar later reeds van de plaats *daert kesken, off daeromtrent, is affgebroecken*.

² L. Adriaenssen. Hilvarenbeek onder de Hertog en onder de Generaliteit. Hilvarenbeek, 1987. blz. 171

Misschien werd het kapelletje reeds in het jaar van verbouwing verwoest, temeer daar er in die jaren ruim honderd militairen uit het Bossche garnizoen gevestigd waren. En die zullen de bevelen van de plakaten tegen *de pretense heylige huyskens* stelselmatig uitgevoerd hebben. Meteen in hetzelfde jaar heeft men met succes de Maria-devotie op een plaats even stroomafwaarts nieuw leven ingeblazen.

Op 19 juli 1643 werd het idee geboren om het ‘beverkleurig pijpaarden beeldje’ aan een historische locatie te koppelen. Toen al was men schijnbaar de oorspronkelijke betekenis van *Beverakkers* en *Beverbrug* kwijt, maar wel een lucratieve onderneming rijker. Blijkbaar heeft men twee dagen moeten vissen, want meester Broeders schreef in 1838 dat de vier jongens op 17 juli het beeldje gevonden hadden! Ook Broeders liet doorschemeren dat het beeldje, misschien werd het net op tijd van de ondergang gered, waarschijnlijk *uit eene in oorlogstijden verwoeste Kapel afkomstig was*.³

³ H. Broeders. Geschied- en Aardrijkskundige beschrijving (...). Tilburg, 1838. blz. 61